

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

Сулім Анни Анатоліївни

«Медіакритика в Україні: функції, тематика, проблематика»,

подану на здобуття наукового ступеня

кандидата наук із соціальних комунікацій

за спеціальністю 27.00.04 – теорія та історія журналістики

(Дніпропетровськ, 2015)

Медіакритика, тобто журналістська критика засобів масової інформації, галузь сучасної журналістики, суть якої полягає в оцінюванні і критиці виробничої діяльності творців медійного продукту, в аналізі комплексу різноманітних стосунків медіа з аудиторією та суспільством загалом, представлена в українській журналістиці вкрай лапідарно. Як предмет наукового осмислення в теорії соціальних комунікацій медіакритика також перебуває на стадії становлення. Однак теоретичне дослідження медіакритики, вивчення її розвитку в Україні і ролі в доволі складних суспільно-політичних економічних реаліях уже постало як гостро необхідне. Однією з перших що вимогу часу усвідомила молодий науковець Алла Анатоліївна Сулім і з урахуванням вітчизняного та зарубіжного досвіду здійснила ґрунтовне й скрупульозне дослідження функцій, тематики і проблематики медіакритики в Україні.

Дисертація Анни Сулім належно структурована. Виклад чіткий, зрозумілий, переконливий.

Розділ 1 присвячено з'ясуванню теоретико-методологічних засад дослідження медіакритики. Дисертантка окреслює основні етапи становлення критичного мислення від античних часів до сьогодення. Наголошено на соціальній вагомості критики, її здатності впливати на розвиток суспільства. Досить детально розглянуто споріднені з медіакритикою сфери критичної діяльності людини, як-от: музичну, художню критику й особливо – кінокритику та літературну критику, що традиційно розміщуються на медіаканалах.

Кінокритика постає у пропонованій дисертації як напрямок медіакритики, який пройшов шлях від форм кіноанонсу, публіцистичного есе або маніфесту до аналітичного виду діяльності, а потім трансформувався в інформаційно-публіцистичний. Окрему увагу звернуто на функції кінокритики. З'ясовано специфіку діяльності професіоналів, певним чином пов'язаних з індустрією кіно. Торкаючись проблем сучасних кінокритики та кінематографу, Анна Анатоліївна загострює увагу не тільки на тому, що нині в Україні немає спеціалізованих видань, присвячених критиці кіно, а наявні публікації, зокрема в інтернет-виданнях, не відповідають повною мірою вимогам до якісної критики. Особливу стурбованість дисертантки (і ми її поділяємо) викликає той факт, що недостатній рівень розвитку українського кінематографу може спричинити деформацію питомої національної ментальності, адже із закордонних картин молодь запозичує архетипи, образи й символи відтвореної в них реальності.

Ведучи мову про літературну критику, А.А. Сулім висловлює справедливую думку про те, що критика не може не бути суб'єктивною, адже вона є проявом аксіологічної діяльності. У цьому фрагменті роботи проведено паралель з медіакритикою, зроблено висновок про більшу варіативність предмета її оцінки. Простежено також нетотожність аксіологічних засад, з позицій яких здійснюється оцінка в літературній критиці та медіакритиці.

Наголошено на проблемі відсутності в медіакритиці усталеної системи критеріїв оцінювання, недостатнє опрацювання методологічної бази медіакритики.

Предметом розгляду у розділі 1 стали також термінологічний апарат та функціонально-змістові особливості медіакритики. Медіакритика постає як галузь гуманітарного знання, важливий сегмент медіасистеми, вагомий обмежувач деструктивних впливів мас-медіа на психіку людини.

Дисертантка здійснює детальний огляд становлення медіакритичного осмислення дійсності в Західній Європі та США. Звертає на себе увагу

медіакритична діяльність Карла Крауса, який протягом 37 років видавав журнал «Факел». З викладу зрозуміло, що Анні Анатоліївні особливо імпонує скрупульозна методика діяльності німецького письменника, який зіставляв події з їх медіаверсіями і таким чином виявляв поступове поширення в медіавиробництві практики викривлення, а згодом і конструювання реалій. Дослідниця зауважує формування філософських підходів до критики ЗМК. З-поміж американських праць медіакритичного спрямування виокремлено роботи Ноама Хомського і Ніла Постмена.

Дефініціюючи поняття «медіакритика», дисертантка послуговується широким спектром висловів. Це і критика, зорієнтована на оцінку й коригування діяльності журналістів та ЗМІ, і цивілізуючий фактор, який сприяє корекції та нейтралізації негативних проявів у діяльності ЗМІ в їхній взаємодії із суспільством, і критика, що здійснює ревізію медіадискурсу на предмет соціального реалізму, вчить аудиторію відмежовувати патогенну інформацію, вміти зменшувати її негативний вплив, і як висновок – пізнавальна діяльність, у процесі якої із суспільних, морально-етичних та професійних позицій надається оцінка окремим медіапродуктам та системі медіавиробництва в цілому.

Убачаючи специфічність медіакритики щодо інших галузей журналістики в її функціональності, А.А. Сулім виділяє шість основних функцій медіакритики, а саме: інформаційно-комунікаційну, пізнавально-оціночну, регулятивну, коригувальну, просвітницьку, фільтруючу.

Переконливим є й висновок дисертантки про те, що медіакритика не має власного специфічного методу дослідження об'єкта. Окрім загальнонаукових, в медіакритичних студіях застосовують конкретнонаукові методи, які традиційно використовують у процесі вивчення соціальних комунікацій, як-от: якісний та кількісний моніторинг ЗМК, контент-аналіз, семіотичний аналіз, концептуальний аналіз, дискурсивний аналіз, аксіологічний аналіз тощо. Цими методами активно послуговуються в

соціології масових комунікацій, медіапсихології, медіалінгвістиці, медіааксіології та інших соціокомунікаційних науках.

У розділі 2 «Типологія медіакритики», беручи за основу класифікацію різновидів медіакритики О.П. Короченського, Анна Анатоліївна пропонує своє тлумачення відмінностей між напрямками медіакритичних досліджень. Окрім суб'єкта медіакритичної діяльності, чинниками диференціації медіакритики стають функціональне призначення, змістове навантаження, інформаційне наповнення, канал передачі медіакритичної інформації, її комунікативні особливості.

Цей фрагмент дисертації свідчить про те, що виклад молодій дослідниці не заангажований думками наукових авторитетів. Так, розповідаючи про критичний погляд О. Довженка на розподіл медіакритичних розвідок, здійснений О. Короченським, А. Сулім подає своє бачення ситуації, виявляючи вміння вести полеміку коректно, виважено, аргументовано.

Відому класифікацію О.П. Короченського дисертантка вміло наповнює українським контентом. З-поміж вітчизняних дослідників, які здійснили науковий пошук у галузі академічної медіакритики, виокремлено Наталію Габор, Володимира Демченка, Володимира Здоровеґу, Валерія Іванова, Сергія Квіта, Ігоря Михайлина, Анатолія Москаленка, Бориса Потятиника, Георгія Почепцова, Володимира Різуна та інших. Професійну медіакритику в дисертації репрезентують журналісти видання «Телекритика» Марія Баранівська, Марина Бердичевська, Михайло Бриник, Костя Гнатенко, Отар Довженко, Володимир Золотаренко, Наталя Лігачова, Євген Мінк, Катерина М'ясникова, Олексій Радинський, Микола Рашаєв, Олеся Савенко, Сергій Тримбач, Катерина Хінкулова. Дослідниця констатує той невтішний факт, що журналістів-практиків, які критично осмислюють діяльність своїх колег, в українських ЗМІ украй мало.

Описуючи диференціацію медіакритики за типом медіаканалу, Алла Анатоліївна пропонує оригінальний поділ телекритики на три різновиди: академічна, професійна та масова.

Предметом особливо пильної уваги в цьому фрагменті дисертації стає вплив телебачення на суспільне життя, зокрема його роль у формуванні особистості дитини. Дослідниця слушно зауважує, що ні батьки, ні школа зазвичай не вчать дітей і молодь правильно сприймати телевізійні образи. З прикрістю можемо додати, що й самі дорослі не завжди вміють і можуть обрати правильний орієнтир у широкому телевізійному світі. Цим беззаперечно визначається значення телекритики, яка покликана допомогти глядачеві у виборі якісної телепродукції. Телекритичний дискурс, за спостереженнями А.А. Сулім, актуалізує довгу низку проблем: аксіологічних, соціально-поведінкових, психо-фізіологічних тощо.

Аналізуючи мережеву комунікацію з позицій медіакритики, дисертантка віддає належне працям Б. Потятиника, Б. Макінтайра, Е. Кіна, М. Кастельса і приєднується до більшості критичних зауважень на адресу Інтернету, а також презентує своє бачення суперечливих та неоднозначних критичних закидів. Так, щодо посилення хворобливої психологічної залежності людини від екрана комп'ютера Анна Анатоліївна зазначає (і ми в цьому цілком з нею погоджуємося), що навряд чи доцільно порівнювати комп'ютерну залежність із бажанням якнайчастіше читати книжки або пресу. Таким необережним порівнянням можна взагалі поставити під сумнів значення книг у цивілізаційному поступі людства й окремої особистості. Надзвичайно імponує нам також розуміння дисертанткою значення мови в житті (й не тільки інформаційному) суспільства. Послаблення вимог до мовленнєвого оформлення матеріалів в Інтернеті цілком слушно кваліфікується як крок до занепаду культури, а отже, й країни, в якій мешкають носії цієї культури і мови.

Розділом 3 охоплено проблемно-теоретичні напрями медіакритичних студій. Досить детально розглянуто актуальні проблеми сучасних

соціокомунікаційних досліджень, які являють собою значний внесок в академічну та професійну медіакритику.

Медіакритичний дискурс інтернет-видань «Телекритика» та «Медіакритика» вперше в українському журналістикознавстві потрапляє під контент-аналітичний мікроскоп. А.А. Сулім виявляє основні проблемно-тематичні блоки і підходи до рубрикації медіакритичного матеріалу провідних вітчизняних медіакритичних студій.

Шляхом суцільної вибірки публікацій «Телекритики» дисертантка професійно дослідила кореляцію категорій (або рубрик) видання починаючи з 2001 р., тобто року заснування інтернет-видання телевізійної журналістики, й аж до 2013 р. включно. Публікації розподілено за категоріями з огляду на їхні тематику, жанр, обсяг. Усі рубрики детально описані. Підраховано частотність їхньої артикуляції на шпальтах «Телекритики» квантитативно й у відсотках. Зроблено слушні висновки, графічно аргументовані в додатках А, Б.

Аналогічна процедура здійснена й з контентом інтернет-видання «Медіакритика» (роки 2008-2013, додатки В, Г, Д, Е, Є).

Роботу підсумовують розлогі висновки, в яких знайшли компетентну відповідь усі поставлені у «Вступі» завдання.

Окрім теоретичної вагомості, пропонована дисертація має неабияке практичне значення. Її матеріали можуть стати в нагоді як досвідченим журналістам, так і початківцям, зокрема студентам спеціальності «Журналістика».

Дисертація достатньою мірою апробована на конференціях. Матеріали дослідження знайшли відображення в 11 публікаціях, з них 6 – фахових, 3 – у закордонних наукових виданнях.

Автореферат відображає суть роботи, належним чином оформлений.

Попри безсумнівну наукову вагомість виконаного А.А. Сулім дослідження воно, на наш погляд, стало б іще ґрунтовнішим, якби дисертантка в подальших розвідках урахувала такі рекомендації опонента.

1. Необхідний більш детальний розгляд питання регіональної медіакритики, яка в українському інформаційному просторі представлена дуже невиразно й потребує фундаментальної підтримки з боку академічної медіакритики.

2. Поряд із широким функціонуванням соціокомунікаційної термінології з першою частиною медіа- типу медіаінформація, медіапрактика, медіагалузь, медіаграмотність, медіаінструментарій, медіаконтент, медіааудиторія, медіапродукт, медіасфера, медіатекст, медіанебезпека, медіафікції, медіапроблема, медіаверсія, медіавиробництво, медіареальність, медіадискурс, медіакартина світу, медіафілософія, медіатехніка, медіасередовище, медіаконструкт, медіарецепція, медіаканал, медіакатегорія, медіадослідник, медіааксіологія, медіаорганізація, медіаспільнота та ін. видається дещо незрозумілим рідке позиціонування поняття «медіакультура». Воно зрідка згадується в описах наукових концепцій В. Різуна, Н. Зражевської, Н. Габора, М. Казак. Сама ж дисертантка терміном практично не оперує. Хоча логіка викладу підказує його необхідність у таких фрагментах дослідження, як «...Масова медіакритика закладає підвалини медіаосвіти, корелює з медіадидактикою, бере участь у формуванні медіаграмотності та медіакомпетентності».

Утім, Анна Анатоліївна усвідомлює значення медіакультури в дослідженнях з медіакритики, про що свідчать інтексти типу «... Медіакультуру дослідниця (Н. Зражевська – Л.С.) визначає як проблемне поле медіакритики, оскільки критичний компонент виокремився одночасно з розвитком медіакультури» або «Результатом просвітницької функції медіакритики має бути медіаграмотність аудиторії, якою передбачена культура передачі інформації та її сприйняття».

3. Певна наукознавча невизначеність з термінами «література» й «джерела» не дозволила дисертантці розмежувати список використаної літератури і список джерел. Інтернет-видання «Телекритика» та «Медіакритика» бажано було б подати окремо у списку джерел, адже саме

вони стали матеріалом дослідження. Окрім того, зрідка трапляються недогляди в оформленні літератури, визначеному стандартом 2008 року.

4. Щоб уникнути незавершеності викладу, структурну частину «Висновки» доцільно було б резюмувати одним загальним комплексним висновком, який би являв собою підсумок щодо реалізації поставленої на початку наукового пошуку мети.

5. Зважаючи на новаційний характер дослідження А.А. Сулім, його актуальність, новизну і практичне значення рекомендуємо дисертантці якнайшвидше видати напрацьовані матеріали окремою книжкою.

Висловлене жодною мірою не впливає на загальну високу оцінку роботи. А.А. Сулім продемонструвала відповідну наукову зрілість, знання методологічних засад наукового пошуку, уміння добирати, студіювати й класифікувати фактичний матеріал дослідження, робити аргументовані висновки та узагальнення. Пропонована до розгляду дисертація являє собою завершену самостійну наукову працю.

Вважаємо, що дисертаційна робота «Медіакритика в Україні: функції, тематика, проблематика» відповідає всім вимогам п. 11 та п. 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 року № 567, а її автор Сулім Анна Анатоліївна цілком заслуговує на основі публічного захисту присудження наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій за спеціальністю 27.00.04 – теорія та історія журналістики.

Офіційний опонент:

доктор наук із соціальних комунікацій,
завідувач кафедри журналістики
Національного університету
«Острозька академія»

Л.В. Супрун